

Рецензия

от доц. д-р Албена Накова,

член на научно жури съгласно заповед №2801/21.12.2022 г.

за дисертационния труд на Арйета Шачири Латифи на тема „Въздействие на социалните политики върху защитата на жертвите на трафик на хора в Косово“ за придобиване на образователната и научна степен „доктор“ по професионално направление 3.1. Социология, антропология и науки за културата в ЮЗУ „Неофит Рилски“, Благоевград

Трафикът на хора е изключително сериозен международен проблем. По данни на ООН всяка година между 2 и 4 млн. души по света стават жертви на трафик на хора, като 70% от тях са жени и деца. А според доклад на Международната организация по миграцията страните от Балканския регион, в т.ч. Косово са основен източник на жени, които стават жертви на трафик на хора. Поради това трафикът на хора е проблем от изключителна значимост и мащаби за Косово, който, както става ясно от подробния исторически преглед, представен в дисертацията, датира още от времето, когато Косово е част от СФРЮ, макар и осъществяван по това време в голяма степен невидимо, но който придобива изключителни мащаби след 1999 г. и излизането на Косово от състава на бивша Югославия. А развитието на пазарната икономика дава допълнителен тласък на трафика на хора, генериращ огромни печалби за престъпния свят. Всичко това обуславя изключителна актуалност на настоящия дисертационен труд. Още повече, че както отбелязва самата авторка, нейният труд представлява първи опит за цялостно изследване и детайлно представяне на този проблем за Косово. А това предоставя възможности за реализиране на резултати и собствени приноси, както с научно-теоретичен, така и с практико-приложен характер, предвид факта, че темата на дисертацията са социалните политики и тяхното въздействие за защитата на жертвите на трафик в Косово. Практическата значимост на дисертационния труд се определя от това, че в него се предлага оценка на ефективността на социалните политики, прилагани за защита на жертвите на трафика и извеждане на основните обуславящи съществуването на трафика на хора фактори. Констатациите, направени в дисертацията, относно пропуските в провежданите политики допринасят за

подобряване на политическата, икономическата и социална среда за превенция на трафика на хора. А заявеното от авторката намерение чрез своя труд да допринесе за повишаване на съзнанието и сензибилизирането на обществото по отношение на прилагането на законите, третирането и превенцията на трафика на хора, укрепването на системите за социална политика за защита на жертвите на трафика и тяхното реинтегриране в обществото е още едно доказателство в подкрепа на факта, че нейните научни и изследователски търсения не са самоцелни, а имат конкретна практическа насоченост и цел и отговарят на определени потребности на обществото. Към това може да се добави, че избраната тема е дисертабилна и позволява задълбочени анализи и формулиране на изводи с приносен характер, което Арйета Шачири е успяла да постигне в своя труд.

За качеството на дисертационния труд, постигнатите резултати, дълбочината на анализите и обосноваването на изводите изключително много допринася и фактът, че авторката има изключително богат личен практически опит, работила в държавни, частни и неправителствени институции, имащи в една или друга степен отношение към изследвания проблем, работила е със семейства в нужда и уязвими групи, които са едни от най-честите източници за трафик на хора.

Дисертацията има стандартната структура, отговаряща напълно на изискванията за подобен род академични трудове – започва с теоретична част, представяща концептуалната рамка на изследването, последвана от подробно представяне на приложената методология, историята на изследвания проблем, прилаганите социални политики за защита на жертвите на трафика в Косово и завършва с емпирични резултати от проведени авторови изследвания. В резултат авторката е успяла да изгради един цялостен профил, както самата тя казва, на Косово като страна в преход и част от Западните Балкани по отношение на механизмите на защита на жертвите на трафик на хора.

В **увода** ясно са посочени: целта, задачите, основните изследователски въпроси, използваната методология, основната теза на дисертационния труд и са формулирани хипотези, които след това авторката проверява и доказва чрез емпиричните изследвания и получените от тях резултати, т.е. напълно е спазен стандартът за дисертационно изследване. Позитивен елемент в структурата на дисертацията е ясното извеждане на ограниченията на изследването. В съответствие

с най-новите тенденции при академичните разработки специално е открито спазването на етичните стандарти при провеждането на научното изследване.

Използваните за целите на изследването библиографски и интернет източници са 50. Самият дисертационен труд е в общ обем от 186 страници, от които 165 страници основен текст. Той има строга структура, която е адекватна на поставените цели и търсените резултати.

Първата глава от дисертацията е посветена на теоретичната рамка на изследването. Авторката представя различни теоретични концепции, имащи отношение към трафика на хора и социалните политики за защита на жертвите на трафик на хора. Приносният аспект на тази глава от дисертацията се изразява, от една страна, в критичния подход към различните теории и оценката им от гледна точка на възможностите те да послужат при разработването на политики за защита на жертвите на трафик на хора, а от друга страна, в тяхното диференциране в няколко групи според възможностите им и начините, по които те могат да бъдат използвани за изграждане на капацитет за защита на жертвите на трафика на хора, а именно:

1) социални политики, основани на изграждане на капацитет за професионално обучение и устойчива самостоятелна заетост като начин за защита на жертвите на трафик на хора;

2) социални политики, основани на социално подпомагане като начин за защита на жертвите на трафик на хора, в т.ч. осигуряване на храна, подслон, доходи, лекарства, образование, свобода на словото и др.

3) социални политики, насочени към преодоляване на „тихото социално изключване” от обществото като начин за защита на жертвите на трафик на хора.

Прави впечатление голямото разнообразие от теоретични концепции и богатството от автори на които дисертантката се е спряла, което е индикатор за сериозната ѝ теоретична подготовка в изследваната област. При това като достойнство на тази глава от дисертацията следва да се отбележи фактът, че са анализирани теоретични концепции, които изследват различни социални феномени, разгледани по-нататък в дисертационния труд като основни индикатори за противодействие на трафика на хора, а именно: религия, образование, медии, икономика, девиантно поведение. Това са също така индикаторите, които авторката използва за оценка на ефективността на социалните политики за защита на жертвите

на трафик на хора. По този начин още в първата глава от дисертацията Арйета Шачири дава заявка за обвързаността на теоретичния с емпиричния анализ, която тя е успяла да постигне и задава структурата на изследването, което ще реализира.

Втората глава от дисертацията обосновава използваната методология. Безспорно достойнство на настоящия дисертационен труд е прилагането на комбинация от изследователски подходи, чието съчетаване позволява проникване в дълбочина на изследваното явление. Авторката умело съчетава социологически, исторически, статистически и сравнителен подход. Що се отнася до емпиричните изследвания, при тях също е приложена комбинация от количествени (анкетно проучване) и качествени (дълбочинни интервюта) методи. Качествените методи са използвани за идентифициране на възприятията и информираността на обществото за трафика на хора, като са проведени дълбочинни интервюта с различни типове респонденти като религиозни лидери (мюсюлмани, католици, протестанти), представители на Министерството на труда и социалните грижи, на полицията, ръководител на център за злоупотреба с наркотици и др. А количествените методи са използвани за установяване на статистически зависимости и най-вече за установяване на наличието на връзки на корелация при изследваните индикатори, т.е. при факторите, обуславящи трафика на хора - семейство, образование, икономика, религия, медии, социални политики. И макар че използваната извадка за количествените изследвания, както отбелязва самата авторка, е непредставителна, което е обяснимо, предвид факта, че докторантите обикновено не разполагат със средства за провеждане на собствено представително емпирично изследване, тя е изчислена въз основа на общия брой на населението на Косово, пропорционално на броя на жертвите на трафик за настоящия период и е в обем, позволяващ извеждане на статистически зависимости, а структурата ѝ покрива структурата на свързаните с трафика на хора субекти: превозвачи, участвали в трафик на хора, социални защитници на жертви на трафика (НПО), создатели на социални политики, следователи, съдебни лица, изследователи. Умелото съчетаване на различни изследователски подходи и методи още веднъж подчертава изключително добрата теоретична подготовка на дисертантката, не само като познаване на основните теоретични концепции в областта на изследваното явление, но и като много добро познаване на методите и подходите за неговото емпирично изследване. А широкото

приложение в дисертацията при тълкуването на получените резултати от проведените изследвания на статистически тестове, прилагането на дисперсията, корелацията и регресията за тестване и доказване на издигнатите хипотези е показател за изключително високото ниво на социологическа и статистическа култура и подготвеност на авторката.

Третата глава от дисертацията представя един цялостен и обстоен анализ на състоянието на трафика на хора в Косово в няколко аспекта:

- **в исторически план** – разкрити са корените, развитието и съвременното състояние на това явление;
- от гледна точка на **основните актьори/участници в трафика на хора**, като тук е направен социален портрет на: основните жертви на трафика на хора/**хората в риск от трафик** и на **трафикантите/превозвачите**;
- от гледна точка на **социалния и икономически профил на Косово**, като предпоставка за трафик на хора;
- от гледна точка на **тенденциите в развитието на процесите на трафик на хора**;
- от гледна точка на **факторите/причините**, пораждащи явлението трафик на хора.

По този начин авторката създава един профил, както самата тя го определя, на Косово от гледна точка на състоянието на трафика на хора в страната.

Но може би най-същественият принос на тази глава от дисертацията е класификацията, която тя прави на причините за съществуването на трафик на хора в Косово, които тя разделя на две големи групи: **вътрешни** (свързани с индивидуални емоционални специфики на лицата, жертви на трафик) и **външни**, към които тя отнася *политическите, социалните, материалните, икономическите и образователните фактори*. Именно това ѝ позволява да изведе и основните **индикатори (религия, образование, заетост, култура/семейство, традиции, медии)**, чрез които ще прави оценка на социалните политики за защита на жертвите на трафик на хора при своите емпирични изследвания и ѝ позволява да обвърже теоретичната с емпиричната част на дисертацията.

Четвъртата глава е ключова за дисертацията. Тя представя критичен анализ на държавните социални политики за защита на жертви на трафик на хора в Косово.

Анализът на действащите държавни социални политики за защита на жертви на трафик на хора в Косово започва с представяне на **правната рамка** на борбата с трафика на хора в Косово, която включва както национални (Конституцията на Република Косово, Наказателно-процесуалния кодекс), така и международни правни документи (Всеобщата декларация за правата на човека). Специално внимание е обърнато в дисертацията на факта, че Косово е една от малкото държави в света, които разполагат със специален „Закон за превенция и борба с трафика на хора и защита на жертвите на трафик“.

Представянето на правната рамка е последвано от извеждане на **институционалните механизми и институциите**, отговорни за борбата с трафика на хора и защита на жертвите на трафик. Ценността на анализа в този случай се изразява преди всичко в установяване на важноста на взаимодействието и връзката между различните институционални субекти, ангажирани с проблемите на трафика на хора и защитата на жертвите на трафик.

Следва сърцевината на тази глава и на самата дисертация - **държавните социални политики за превенция на трафика на хора**, като тук акцентът е именно върху превантивните мерки за борба с трафика на хора от типа на мерки за повишаване на осведомеността и чувствителността на населението на Косово към проблема за трафика на хора, развитие на капацитета на държавните институции и НПО за борба с трафика на хора, превенция на повторния трафик на хора и др. Специален акцент са мерките и политиките за повишаване на осведомеността на населението, принадлежащо към маргинализирани групи в Косово и за повишаване ефективността на образователната система и образованието като фактори за превенция на трафика на хора.

Основният принос на тази глава от дисертацията е в извеждането на *модели на социални политики в защита на жертвите на трафик на хора* в Косово и направената *оценка на тяхната ефективност* - наличие на пропуски и слаби страни и изведени основни фактори, които могат да допринесат за повишаване на тяхната ефективност и минимизиране или предотвратяване на явлението трафик на хора. Изведените фактори, влияещи за ограничаване на явлението трафик на хора и за повишаване на ефективността на социалните политики за защита на жертвите на трафик се оказват мостът, който осъществява връзката между теоретичната и

емпиричната част на дисертационния труд, доколкото последната **пета глава** от дисертацията е посветена на определяне на въздействието на икономическата, политическата, правната и социалната ситуация върху развитието на процесите на трафик на хора и върху разработваните социални политики за защита на жертвите на трафик. Чрез статистически анализ на данни, събрани чрез проведеното емпирично изследване, за поредица от индикатори като семейство, религия, образование, традиция, култура, безработица, медии, политически институции, държавни институции, неправителствени институции и др. и изчисляване на коефициенти на корелация в пета глава е изведена връзката и зависимостта между съответните променливи (индикатори) и трафика на хора и са проверени издигнатите в началото хипотези. Чрез анализ на множествената линейна регресия и корелацията на Пирсън едната хипотеза, твърдяща, че *социалните политики не оказват влияние върху защитата на социалните групи, изложени на риск от трафик на хора в Косово* е отхвърлена, а алтернативната, според която *социалните политики оказват влияние върху защитата на социални групи, изложени на риск от трафик на хора в Косово*, потвърдена. Това означава, че Арјета Шачири е успяла да постигне целта и изследователските задачи, които си е поставила в началото на своето изследване. Но тя отива и по-далеч като в резултат на тези изводи отправя редица препоръки, целящи усъвършенстване на социалните политики за защита на жертвите на трафик, в т.ч.:

- подобряване на качеството на живот на населението, с акцент преди всичко върху уязвимите групи;
- промени в начина на живот в семейството;
- повишаване на степента на включване на уязвимите групи на всички нива на образователната система; подобряване на качеството на образователната система; приобщаване на младите хора към религиозното образование;
- пре моделиране на социалното подпомагане, така че да предоставя специализирани услуги за жертвите на трафик на хора - от медицинско и психологическо лечение до реинтеграция в обществото;
- подобряване на бизнес средата (политическа, икономическа, социална и технико-технологична);
- повишаване на нивото на политическа и социална стабилност на държавата Косово.

В своята цялост всички тези препоръки биха довели до непрекъснато преадаптиране на социалните политики за защита на жертвите на трафик на хора и повишаване на техния капацитет за превенция на трафика на хора.

Така дисертацията изпълнява своята практико-приложна цел, превръщайки се в ценен ресурс за повишаване на нивото на информираност на социално уязвимите групи, в риск от попадане в трафик на хора, на държавните и неправителствените институции, работещи с жертви на трафик на хора и на цялото общество относно негативните последици от трафика на хора и възможностите за неговото ефективно овладяване. Същевременно тя е и ценен източник както на теоретична, така и на емпирична информация за състоянието и развитието на процесите на трафик на хора в Косово, която обогатява както националните информационни масиви, така и международните бази данни. Това е първото по рода си изследване за трафика на хора в Косово, което заслужава висока оценка за постигнатите резултати, изведените зависимости и разработените модели.

В заключение бих казала още, че приемам направената от авторката самооценка на приносните моменти в дисертационния труд. Оценявам високо и нейната публикационна активност, която надхвърля изискванията за отчисляване на докторант с право на защита.

След всичко казано до тук, искам да изразя своето категорично убеждение, че предложеният за защита дисертационен труд „Въздействие на социалните политики върху защитата на жертвите на трафик на хора в Косово“ с автор Арйета Шачири Латифи **отговаря на всички изисквания за присъждане на образователната и научна степен „доктор“** по научната специалност „Социология“ в професионално направление 3.1. Социология, антропология и науки за културата, поради което ще гласувам тази научно-образователна степен да ѝ бъде присъдена.

24.02.2023 г.

доц. д-р Албена Накова

REVIEW

by Assoc. Prof. PhD Albena Nakova, concerning a Dissertation for acquiring the Educational and Scientific Degree “Doctor” in the Field of Higher Education 3.1.

Sociology, Anthropology and Cultural Sciences, according to order No

2801/21.12.2022

On the topic:

"The Impact of Social Policies on the Protection of Victims of Trafficking in Human Beings in Kosovo"

Author: Arjeta Shaqiri Latifi

Human trafficking is an extremely serious international problem. According to UN data, every year between 2 and 4 million people around the world become victims of human trafficking, 70% of whom are women and children. According to a report by the International Organization for Migration, the countries of the Balkan region, incl. Kosovo are a major source of women who become victims of human trafficking. Human trafficking is therefore a problem of extreme importance and magnitude for Kosovo, which, as is clear from the detailed historical overview presented in the dissertation, dates back to the time when Kosovo was part of the Socialist Federal Republic of Yugoslavia, albeit carried out at the time largely invisible, but which acquired extraordinary proportions after 1999 and the exit of Kosovo from the former Yugoslavia. And the development of the market economy gives an additional impetus to human trafficking, generating huge profits for the criminal world. All this makes the current dissertation extremely relevant. Moreover, as the author herself notes, her work represents the first attempt at a comprehensive study and detailed presentation of this problem in Kosovo. This provides opportunities for the realization of results and own contributions, both of a scientific-theoretical and practical-applied nature, given the fact that the topic of the dissertation is social policies and their impact on the protection of victims of trafficking in Kosovo. The practical importance of the dissertation work is determined by the fact that it offers an assessment of the effectiveness of social policies applied to protect victims of trafficking and brings out the main factors that determine the existence of human trafficking.

The findings made in the dissertation regarding policy gaps contribute to improving the political, economic and social environment for the prevention of human trafficking. And the author's stated intention, through her work, to contribute to raising awareness and sensitization of society regarding the application of laws, the treatment and prevention of human trafficking, the strengthening of social policy systems for the protection of victims of trafficking and their reintegration into society is another proof in support of the fact that its scientific and research pursuits have a specific practical purpose and respond to certain needs of society. To this it can be added that the chosen topic is dissertationable and allows for in-depth analyzes and the formulation of conclusions of a contributing nature, which Arjeta Shaqiri has managed to achieve in her work.

The quality of the dissertation work, the achieved results, the depth of the analyzes and the validity of the conclusions is also greatly contributed by the fact that the author has extremely rich personal practical experience, having worked in state, private and non-governmental institutions, having to one degree or another a relation to the researched problem, she worked with families in need and vulnerable groups, which are some of the most common sources of human trafficking.

The dissertation has the standard structure fully meeting the requirements for such kind of academic works - it starts with a theoretical part presenting the conceptual framework of the study, followed by a detailed presentation of the applied methodology, the history of the researched problem, the applied social policies for the protection of victims of trafficking in Kosovo and ends with empirical results of conducted author's research. As a result, the author has managed to build a complete profile, as she says, of Kosovo as a country in transition and part of the Western Balkans in terms of mechanisms for the protection of victims of human trafficking.

The **Introduction** clearly states: the purpose, the tasks, the main research questions, the methodology used, the main thesis of the dissertation and hypotheses are formulated, which the author then checks and proves through the empirical studies and the results obtained from them, i.e. the dissertation research standard is fully met. A positive element in the structure of the dissertation is the clear delineation of the limitations of the research. In accordance with the latest trends in academic developments, the observance of ethical standards in the conduct of scientific research is especially highlighted.

There are 50 bibliographic and Internet sources used for the purposes of the research. The dissertation has a total volume of 186 pages, of which 165 pages are the main text. It has a strict structure that is adequate to the goals set and the results sought.

The **first chapter** of the dissertation is devoted to the theoretical framework of the study. The author presents various theoretical concepts related to human trafficking and social policies for the protection of victims of human trafficking. The contribution aspect of this chapter of the dissertation is expressed, on the one hand, in the critical approach to the various theories and their evaluation from the point of view of their possibilities to serve in the development of policies for the protection of victims of human trafficking, and on the other hand, in their differentiation into several groups according to their capabilities and the ways in which they can be used to build capacity to protect victims of human trafficking, namely:

1. social policies based on building capacity for vocational training and sustainable self-employment as a way to protect victims of human trafficking;
2. social policies based on social assistance as a way to protect victims of human trafficking, including provision of food, shelter, income, medicine, education, freedom of speech, etc.;
3. social policies aimed at overcoming "silent social exclusion" from society as a way to protect victims of human trafficking.

The great variety of theoretical concepts and the wealth of authors that the dissertation student has focused on is impressive, which is an indicator of her serious theoretical training in the researched field. At the same time, as a worth of this chapter of the dissertation, it should be noted the fact that theoretical concepts have been analyzed that examine various social phenomena, discussed further in the dissertation work as main indicators for countering human trafficking, namely: religion, education , media, economy, deviant behavior. These are also the indicators that the author uses to evaluate the effectiveness of social policies to protect victims of human trafficking. In this way, already in the first chapter of the dissertation, Arjeta Shaqiri confirms the connection between the theoretical and the empirical analysis, which she managed to achieve and sets the structure of the research that she will implement.

The **second chapter** of the dissertation presents the methodology used. An indisputable merit of the current dissertation work is the application of a combination of research approaches, the combination of which allows a deep penetration of the studied phenomenon. The author skilfully combines a sociological, historical, statistical and comparative approach. As for the empirical studies, they also applied a combination of quantitative (survey) and qualitative (in-depth interviews) methods. Qualitative methods were used to identify public perceptions and awareness of human trafficking by conducting in-depth interviews with different types of respondents such as religious leaders (Muslim, Catholic, Protestant), representatives of the Ministry of Labor and Social Welfare, of the police, head of a drug abuse center, etc. Quantitative methods were used to establish statistical dependencies and, above all, to establish the presence of correlation relationships in the studied indicators, i.e. in the factors determining human trafficking - family, education, economy, religion, media, social policies. And although the sample used for quantitative research, as the author herself notes, is unrepresentative, which is understandable given the fact that doctoral students usually do not have the means to conduct their own representative empirical research, it was calculated on the basis of the total population of Kosovo, in proportion to the number of victims of trafficking for the current period and is in a volume that allows the derivation of statistical dependencies, and its structure covers the structure of subjects related to human trafficking: transporters involved in human trafficking, social defenders of victims of trafficking (NGOs), social policy makers, investigators, judicial persons, researchers. The skillful combination of different research approaches and methods once again emphasizes the extremely good theoretical knowledge of the doctoral student, not only as knowledge of the main theoretical concepts in the field of the studied phenomenon, but also as a very good knowledge of the methods and approaches for its empirical study. And the wide application in the dissertation of statistical tests, the application of variance, correlation and regression to verify and prove the raised hypotheses is an indicator of the extremely high level of sociological and statistical culture and knowledge of the author.

The **third chapter** of the dissertation presents a comprehensive analysis of the state of human trafficking in Kosovo in several aspects:

➤ in **historical terms** - the roots, development and current state of this phenomenon are revealed;

- from the point of view of the **main actors/participants in human trafficking**, where a social portrait is made of: the main victims of human trafficking/those at risk of trafficking and the traffickers/transporters;
- from the point of view of the **social and economic profile of Kosovo**, as a prerequisite for human trafficking;
- from the point of view of **trends in the development of human trafficking processes**;
- from the point of view of the **factors/causes** giving rise to the phenomenon of human trafficking.

In this way, the author creates a profile, as she defines it herself, of Kosovo from the point of view of the state of human trafficking in the country.

But perhaps the most significant contribution of this chapter of the dissertation is the classification that the author makes of the reasons for the existence of human trafficking in Kosovo, which she divides into two large groups: **internal** (related to individual emotional specifics of persons who are victims of trafficking) and **external**, to which she refers the *political, social, material, economic and educational factors*. It is this that allows her to derive the main **indicators (religion, education, employment, culture/family, traditions, media)** through which she will evaluate social policies to protect victims of human trafficking in her empirical research and allows her to link the theoretical with the empirical part of the dissertation.

The **fourth chapter** is key to the dissertation. It presents a critical analysis of state social policies for the protection of victims of human trafficking in Kosovo. The analysis of the current state social policies for the protection of victims of human trafficking in Kosovo begins with the presentation of the **legal framework** of the fight against human trafficking in Kosovo, which includes both national (the Constitution of the Republic of Kosovo, the Code of Criminal Procedure) and international legal documents (the Universal Declaration of Human Rights). Special attention is paid in the dissertation to the fact that Kosovo is one of the few countries in the world that has a special "Law on Prevention and Combating Trafficking in Human Beings and Protection of Victims of Trafficking".

The presentation of the legal framework is followed by the presentation of the **institutional mechanisms and institutions** responsible for combating human trafficking and protecting victims of trafficking. The value of the analysis in this case is expressed

above all in establishing the importance of the interaction and the relationship between the various institutional entities involved in the problems of human trafficking and the protection of victims of trafficking.

What follows is the core of this chapter and of the dissertation itself - **the state social policies for the prevention of human trafficking**, and here the emphasis is precisely on preventive measures to combat human trafficking of the type of measures to increase the awareness and sensitivity of the population of Kosovo to the problem on human trafficking, development of the capacity of state institutions and NGOs to combat human trafficking, prevention of repeated human trafficking, etc. A special emphasis is on measures and policies to raise the awareness of the population belonging to marginalized groups in Kosovo and to increase the effectiveness of the education system and education as factors for the prevention of human trafficking.

The main contribution of this chapter of the dissertation is in deriving *models of social policies for the protection of victims of human trafficking* in Kosovo and the *assessment of their effectiveness* - presence of gaps and weaknesses and identified main factors that can contribute to the increase of their effectiveness and minimizing or preventing the phenomenon of human trafficking. The derived factors affecting the limitation of the phenomenon of human trafficking and increasing the effectiveness of social policies for the protection of victims of trafficking prove to be the bridge that makes the connection between the theoretical and empirical part of the dissertation work, insofar as the last **fifth chapter** of the dissertation is dedicated to determining the impact of the economic, political, legal and social situation on the development of human trafficking processes and on the developed social policies for the protection of victims of trafficking.

Through statistical analysis of data collected through the conducted empirical research on a series of indicators such as family, religion, education, tradition, culture, unemployment, media, political institutions, government institutions, non-governmental institutions, etc. and calculation of correlation coefficients in the fifth chapter, the relationship and dependence between the relevant variables (indicators) and human trafficking is derived and the hypotheses raised at the beginning are verified. Through multiple linear regression and Pearson correlation analysis, one hypothesis that *social policies do not have an impact on the protection of social groups at risk of human trafficking in Kosovo* is rejected, and the alternative hypothesis that *social policies do have an impact*

on protection of social groups at risk of human trafficking in Kosovo confirmed. This means that Arjeta Shaqiri has succeeded in achieving the goal and research objectives that she set at the beginning of her research. But the author goes further and, as a result of these conclusions, makes a number of recommendations aimed at improving social policies for the protection of victims of trafficking, including:

- improving the quality of life of the population, with an emphasis above all on vulnerable groups;
- lifestyle changes in the family;
- increasing the degree of inclusion of vulnerable groups at all levels of the education system; improving the quality of the education system; inclusion of young people in religious education;
- re-modeling social assistance to provide specialized services for victims of human trafficking - from medical and psychological treatment to reintegration into society;
- improvement of the business environment (political, economic, social and technical-technological);
- increasing the level of political and social stability of the state of Kosovo.

In their entirety, all these recommendations would lead to a continuous readjustment of social policies to protect victims of human trafficking and increase their capacity to prevent human trafficking.

Thus, the dissertation fulfills its practical-applied purpose, becoming a valuable resource for raising the level of awareness of socially vulnerable groups at risk of falling into human trafficking, of governmental and non-governmental institutions working with victims of human trafficking and of the whole society about the negative consequences of human trafficking and the possibilities for its effective control. At the same time, the dissertation is a valuable source of both theoretical and empirical information about the state and development of human trafficking processes in Kosovo, which enriches both national and international databases. This is the first study on human trafficking in Kosovo, which deserves high praise for the results achieved, the dependencies inferred and the models developed.

In conclusion, I would also say that I accept the author's self-assessment of the contributing moments in the dissertation work. I also highly appreciate her publication activity, which exceeds the requirements for a successfully graduated doctoral student.

After all that has been said so far, I would like to express my firm conviction that the proposed dissertation "The Impact of Social Policies on the Protection of Victims of Trafficking in Human Beings in Kosovo" by Arjeta Shaqiri Latifi **meets all the requirements for acquiring the Educational and Scientific Degree “Doctor”** in the Field of Higher Education 3.1. Sociology, Anthropology and Cultural Sciences, Scientific Specialty "Sociology" which is why I will vote for this degree to be awarded to her.

24.02.2023 г.

Assoc. Prof. Dr. Albena Nakova